

is. Ezért hívjuk fel előre a figyelmet e helytelen használatra, hogy szélesebb körben való elterjedését megakadályozzuk.

Az után névutó használatához. SIMONYI ZSIGMOND, Magyar határozók II, 70 részletesen tárgyalja az *után* névutó nyelvünkben szokásos szerepét. Ezt egészíti ki BEKE ÖDÖN »A népnyelv mondattanához« című cikkében [Az Országos Néptanulmányi Egyesület Évkönyve 56–61] e névutó módhatározóként való használatával. E névutó idegenszerű, németes szerkesztésű alkalmazására már többen felhívták a figyelmet. Először KOMÁROMY LAJOS említi: „...újabb jelenségeként kell megállapítanom, hogy az *után* névutónk is a német *nach* praepositio nyomán kezd újabban igazodni... *kutat, nyomoz, és, szomjúzik... valami után*“. Helyesen „kutatunk, nyomozunk, ásunk valamit“ vagy „szomjúzunk valamit vagy valamire“ [Nyr. VI, 177–8; X, 505, MNy. VIII, 85]. Itt az *után* névutónak egy nyelvünkben eddig ismeretlen, román hatásra keletkezett alkalmazásáról szólok. — A magyarban ugyanis *férjhez megy* a leány vagy *férjhez adják*, míg a románban *férj után megy*. illetőleg *utána adják* (S'a dus după... Am dat'o după...). Ezt a román szemléletnek megfelelő kifejezési módot vette át több helyütt a vegyes lakosságú községek magyarsága. A tordaaranyosmegyei Ajtonban és Szindei, a kolozsvári Bábonyban, valamint a mezőségi Visán és nem utolsósorban Kolozsvárt jegyeztem fel ezt a jelenséget. Tapasztalatom szerint azonban jóval több vegyeslakosságú község népnyelvében hallható. Példamondataim: *Először vod Bükös Márcinak a fija után* (A.). *En se votam tőp húsz évesné, miko Sandi (Sándor) utám mentem. Há mé ment utánna? Utánna mend, de ha tutta vóna! Nem mentem vóna utánna, ha tudam* (Sz.). *Unukám utám van* (t. i. férjhez menve), *a tesvérem fija után* (B.). *Annak a fija utám ment férjhez. Férjnel vot magyar után, de elhatta s elment román után* (V.). *Montam, hogy ne mennyen utánna! Sze Jóska utám ment még a tavaj!* (K.). — Meg kell itt is jegyezni, hogy az *után* névutós és a helyes *férjhez megy, hozzá megy* valakihez kifejezési forma egyként használatos az említett helységek népnyelvében. De a romános kifejezés egyre nagyobb tért kezd hódítani. — Gondolhatnánk az *utána jár, utána esett, utána adja magát* [I. NYSZ., SIMONYI, i. m. 71, 73, 75, 96 és Csűrű, Szamosháti szótár] meg hasonló kifejezések szemléletmódjának analógia folytán keletkezett használatára is, azonban történeti adatok hiányában ennek a bizonyítása valószínűtlen. Jóllehet *után* névutónk eredeti jelentése 'valaki után megy = valaki útján, nyomán megy' [BÁRCZI, Szófejtő szótár] és a nép között még ma is dívik az a régi szokás, hogy az asszony az ura előtt nem megy sem utcán, sem valahová bemenetkor, mégis valószínűbb, hogy román hatással van dolgunk. Ha magyar népi szemlélet kifejezési formája lenne a tárgyalt nyelvszokás, teljesen magyar-lakta vidék népnyelvében is lennének nyomai az ilyen szemléletnek.

GÁLFFY MÓZES

XVII. századbeli adatok egyleveles nyomtatványainkhoz. Régi magyar nyomtatványaink válfaját képezik az egyleveles nyomdai termékek. Előállításuk kellő felszerelést, továbbá a munkások gyakorlottságát kívánta meg, éppen ezért voltak nyomdáink, amelyeknek különlegességéhez tartozott e kárták készítése. Ilyen nyomda volt a kolozsvári református kollégium tipográfiája is. Ilyesfajta megrendelésekkel nemcsak egész Erdély területéről keresték fel, hanem adatuink van rája, hogy a Felvidékről is hoztak ide munkát. — Az alábbi adat e nyomda eddig két ismeretlen termékére utal.

1. TELEKI MIHÁLY kővári főkapitány udvarában készített diáriumban találtam feljegyzes: 1676. szeptember 9-én „I(ste)nnek rendelete sz(erin)t vette el Hazas Tarsul az Kis Aszszont Teleki Anna Asz(szo)n)t Apafi Miklos

Ur(am,) kinek Lakadalma löt meg nagy solemnitással Eo N(agysá)gok, eö k(egy)elmek Praesentiaiaual etc.“¹

A lakodalom, amelyen a fejedelem, a fejedelemasszony és Erdély minden vezetőférfia résztvett, minden külsőséggel teljes nagy ünnepélyességgel folyt le. Mindent összevéve, körülbelül két hétig tartott. A vele kapcsolatos sokféle feljegyzés közül minket most csak ez az utalás érdekel: 1676. szeptember 22-én „Vittek ki most is . . . Egy falka Lakadalomra való három rendbeli Kartakat Veres Pantlikával eoszve kötöt(tet).“ — E bejegyzés legfontosabb állítása, hogy a lakadalomra három rendbeli kárta készült. Két rendbeliről különben már eleddig is volt tudomásunk. Az egyik csupán egy ívnyi terjedelmű, magyarszövegű verses nyomtatvány, br. Radvánszky Béla gyűjteményében maradt meg.² A másikat, 2¹/₃ összeragasztott ív nagyságában ugyancsak egylevelesen nyomtatott latin nyelvű megtiszteltetést, a kolozsvári református kollégium nagykönyvtára őrzött meg.³ Mindkettő Kolozsvárt 1676-ban Veresegyházi Szentvel Mihály nyomdavezető felügyelete alatt a kollégium műhelyében készült s verses szövegüket a diákok szerkesztették.

A nyomaiban most megtalált harmadik rendbeli nyomtatvány tartalmára s méreteire semmiféle következtetést nem tehetünk. Mindössze azt vehetjük bizonyosnak, hogy ez is kolozsvári kiadvány és szerzője hasonlóképpen a diákság. A veres pánklikával való összekötés arra céloz, hogy a három rendbeliből egy-egy példányt összeválogatva, tekerccsé kötöztek. Így azután emlékül adhatták a lakadalmon résztvevőknek, vagy pedig utólag széthordhatták a jóismerősöknek. Az egylevelesen való nyomtatás eredetileg a kárta felfüggesztésére céloz. Mint ahogyan ma a gyászjelentést a nagyközönség számára a lakóház vagy a templom bejáratának kétoldalára kifüggesztik, ugyanígy a XVII—XVIII. században a temetési, sőt valószínűleg a lakadalmi kártákat is hasonlóképpen szegezhatték ki.

2. BETHLEN MIKLÓS, Erdély későbbi kancellárja, 1678. február 18-án Ekemezőn keltezett levelében tudatta TELEKI MIHÁLYT, hogy édesapját, BETHLEN JÁNOS történetíró és kancellárt, a marosvásárhelyi templomban fogja eltemettetni. „Zászlót szegény megtiltotta sokszor, hogy ne csináltassunk, Bánfi, Rédei uraméknak is az tetszik, ahoz képest talám az öltöztetett lovak is haszontalanok. Egy taféta lobogóval, s egy bakacsinos lóval ha leszen tsak. *Charták*, címerek lesznek. Sokára nem is halasztjuk.“ Majd február 24-én Teremiből erről értesítette ugyanazt: „Az szegény úr testét sok tekintetekre, de kiválképpen maga szoros parancsolatjára nézve sokáig a föld színén nem tarthatjuk, hanem 6. Martii ha Isten engedi, az marosvásárhelyi templomba maga rendelése szerént eltemetjük.“⁴

Tehát itt is nyomát találjuk a temetésre készülő kártának (eulogiumnak), kinyomatására nézve azonban nem maradt emlék. Ennek ellenére is fontosnak tartom idézett adatunkat. Ez ugyanis azt bizonyítja, hogy a kárta a XVII. században (talán a mai nyomtatott gyászjelentéshez hasonlóan) szinte elengedhetetlen járuléka volt a módosabb temetések előkészületeinek. Bizonyosság erre az a körülmény, hogy Bethlen János, az előkelő államférfiú

¹ Diarium a címeres postálkodásról Teleki Mihály kővári főkapitány udvarában 1674—1679 [A Székely Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében].

² Turul 1889. 168—69. — MKSzele 1895. 138—9, 1898. 348—9.

³ L. tőlem: Adatok a RMK. I. és II. kötetéhez 9 és EM. 1939. 283.

⁴ Teleki Mihály levelezése (Szerkeszti Gergely Sámuel). VIII, 80 és 86.

és vagyonos főúr temetésénél elhagyhatták a fölöslegesnek tartott külső cífraságokat: a zászlót s a feketébe öltöztetett lovakat, továbbá a testet is — az akkori szokás ellenére — hamarosan eltemették, ellenben egyetlen bakcsinos lovat, egy taféta lobogót, továbbá a nyomtatott kártákat és a festett címereket nem mellőzhették.

Valószínűnek tartom, hogy a ma még mindég kevés példányban ismeretes XVII. századbeli kártákra vonatkozólag levéltáraink számos, eddigelé figyelemre nem méltatott adatot őriztek meg.

HEREPEI JÁNOS

Sarlókészítés a marostordai Szentgericén. Szentgerice Maros-Torda megyében, a Nyárád középső folyása mentén, a Nyárád kiszélesedő terének bal oldalán fekszik, ott, ahol a térségből hirtelen emelkednek ki a völgyet szegélyező hegyek. A község sok ősi hagyományt őrizett meg egészen az utóbbi időkig.

Gazdaságnéprajzi szempontból fontos értéket jelent a Szentgericén készült sarló is, amelyet a népi tapasztalat alapján a faluban élő Berki kovács-familia tagjai¹ nemzedékeken át kovácsoltak, s amelyet Erdélynek főképp középső vidékén általánosan használttá tettek. E sarlóformát *Berki-solló* néven ismerte és fogadta el a földművelő nép, mivel a pengébe a kovácsmester vezetéknevének betűit gyártási-jegyként beleütötte. Nevezték pengéjének megnyúlt, kevésbé görbülő formájáról *menedékes sollónak* is. Általánosan kedvelt voltára bizonyítékkul álljon itt a következő adat: a Berki-család majdnem 100 éve kovácsolja Szentgericén a sarlókat, s évente átlag 4–5000 sarlót hoztak forgalomba; ez pedig 4–500.000 sarlónak a munkabavételét jelenti.

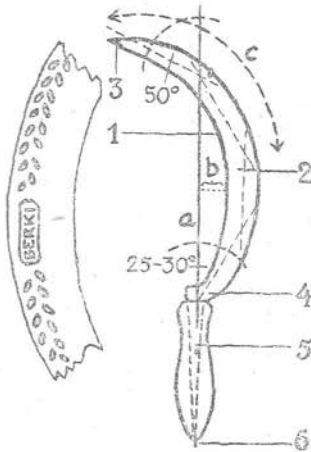
Lássuk mindenekelőtt a sarló részeit — és a részek elnevezését. A sarló két főrészből áll: az élből és a nyélből (1. a képet). A sarló pengéjének (él) részei: 1. a *solló éle*, 2. a *solló foká*, 3. a *solló hegye*, 4. a *solló nyaká*. A pengéből nyúlik ki 5. a *solló farka*, amellyel a nyélbe rögzítik, végén van a *farokvég*. — A nyél esztergályozott fa, ezt hosszában átfúrják; ez a *faroktük*, ebbe *belesütik* a *solló-farkát*. A *farokvéget* visszahajlítják, hogy a sarló a nyélből ne essék ki.

Általában háromféle nagyságot kovácsoltak: a közepes nagyságot a férfiaknak, a közepesnél kisebb méretűt a *fehérnépeknek* s a közepesnél nagyobbát az arató cigányoknak.

A szentgericei sarló készítését, annak munkamenetét, formáját, előnyeit, és következtethető elterjedését az alábbiakban ismertetem.

A sarló anyagát a századforduló éveitől a külön erre a célra készült úgynevezett *sollóacél*-ből nyerték, melyet vaskereskedésekben vásároltak. Ezt megelőző időben a később ismertetett módon szerezték be a szükséges

¹ A Berki-család híres kovács-familia volt, amelyben apáról fiúra öröklődött a sarló és kacorkészítés tudománya. Néhai, jó Tiboldi oskolamester is több élcélődő versében megénekelte a „szénportól kormos“ s vele kortársként élő Berki kovácsmestert. A család a 48-as szabadságharc után került a Kisküküllő mellől Szentgericére. A család egyik ma élő tagja idős Berki Dénes (75 éves) utolsóinak folytatja a mesterséget.

A szentgericei „menedékes solló“